

Ana-Maria STAN

ASPECTE DIN ACTIVITATEA FRANCOFONĂ ȘI FRANCOFILĂ A „CERCLUI RONSARD” ÎN CLUJUL INTERBELIC

Résumé: Cet article analyse, à partir des sources de presse et d'archive, une partie des activités déroulées dans l'entre-deux-guerres, à Cluj, par l'Association transylvaine pour la propagation de la langue et de la culture française, surnommée le «Cercle Ronsard». Fondé en 1922, sous le patronage du professeur universitaire Émile Racoviță, biologiste et spéléologue très fameux, établi à Cluj pour enseigner à la nouvelle université roumaine de la ville, le «Cercle Ronsard» va travailler pour être un instrument de rapprochement entre la France et la Roumanie et un outil de modernisation des mentalités de la société de Cluj. Par ses cours de langue française, sa bibliothèque, ses réunions publiques (dont la plus fameuse est celle du 25 mars 1931, dédiée au centenaire de l'usage du français dans l'enseignement roumain), le «Cercle Ronsard» va se forger une place distinctive dans le paysage culturel et social de la ville de Cluj.

Unirea Transilvaniei cu România de la 1 decembrie 1918 a transformat în profunzime viața politică, economică, socială și culturală a acestei provincii. La Cluj, unul dintre cele mai importante orașe ardelenne și sediu al nou-înființatei universități românești (1 octombrie 1919), anii '20 au reprezentat un moment de maximă efervescență culturală. Efortul elitei academice și profesionale stabilite în urbea de pe Someș s-a canalizat asupra transformării Clujului într-un focar regional de cultură românească și latină, menit să faciliteze integrarea Transilvaniei în statul român prin atragerea cât mai multor tineri la studii și perfecționare.

Printre multitudinea de societăți științifice, artistice și culturale care au funcționat în orașul de pe Someș în perioada interbelică, un loc aparte îl ocupă *Asociația Transilvăneană pentru propagarea limbii și culturii franceze*, cunoscută sub numele de „**Cercul Ronsard**”.

Acest organism a apărut în contextul în care la Cluj se stabiliseră, odată cu începerea cursurilor universitare în limba română, un număr destul de mare de intelectuali formați în mediul academic francez, care erau interesați să dezvolte aici o intensă cooperare cu instituțiile din Hexagon. Cum însă tradiția transilvăneană înclina spre filiera culturală germană, o apropiere de Franța și de modelul ei cultural nu se putea realiza decât prin eforturi bine canalizate.

Inițiativa de a înființa la Cluj o societate menită să faciliteze accesul la limba, cultura și arta franceze a aparținut profesorului universitar Emil Racoviță. Era un gest firesc, având în vedere faptul că Racoviță poate fi considerat drept principalul „agent” francofon și francofil din Clujul interbelic. După venirea sa la Universitate, în iarna lui 1919, Emil Racoviță facilitase angajarea aici a unui număr important de savanți francezi, printre care îi menționăm pe Renné Jeannel, Jules Guiart, Pierre Thomas și Yves Auger, precum și vizitele academice ale altor mari profesori francezi, precum Emmanuel de Martonne, Henry Focillon ș.a.¹ De asemenea, Emil Racoviță, ajutat de consulul Franței de la Cluj, intervenise stăruitor pe lângă guvernul de la Paris și, încă din 1921, reușise să obțină pentru Biblioteca Centrală Universitară clujeană abonarea la 120 de titluri de reviste științifice franceze, pe cheltuiala autorităților franceze.²

¹ Pentru legăturile academice francofone ale lui Emil Racoviță, vezi Gheorghe Racoviță, Ana-Maria Stan – *Memoria documentelor. Cooperarea franco-română la Universitatea din Cluj, oglindită în arhiva lui Emil Racoviță*, Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană, 2007.

² *Naționalizarea Bibliotecii Universitare din Cluj*, în „Înfrățirea”, Cluj, an II, nr. 411, 30 decembrie 1921, p. 2.

Ca urmare, crearea „Cercului Ronsard”, în luna decembrie a anului 1922, poate fi considerată ca o nouă etapă în eforturile depuse de Emil Racoviță pentru intensificarea raporturilor culturale franco-române.

Prezentată încă de la început drept „*un organism curat cultural*”, deschis deopotrivă bărbaților și femeilor, „*oameni cultivați de orice naționalitate*”, *Asociația Transilvăneană pentru propagarea limbii și culturii franceze* (supranumită „*Cercul Ronsard*”) avea să fie locul de întâlnire al celor pasionați de spiritul francez.

Ședința de constituire legală a „Cercului Ronsard” s-a desfășurat în Sala cea mare a prefecturii județului Cluj, în prezența unei numeroase asistențe. Cu toate că nu s-au păstrat în arhivă documente legate de acest moment important, date din presa locală a vremii permit reconstituirea circumstanțelor în care s-a derulat evenimentul.

Proiectul de statut propus de Emil Racoviță a fost adoptat fără modificări și s-a procedat, de asemenea, la alegerea unui comitet de administrație format din 42 de persoane, printre care se găseau și multe femei³ (majoritatea fiind probabil doamne și domnișoare din înalta societate: profesoare, soții de profesori universitari, de ofițeri de rang înalt, de medici). Era un semn bine-venit de modernitate, salutat cum se cuvine de jurnaliști. Aceștia au consemnat și existența unor voci care au exprimat rezerve la constituirea „Cercului Ronsard”, pe considerentul că întâi trebuiau să funcționeze organizații pentru „*susținerea și apărarea limbii române*”, și doar ulterior se putea vorbi despre asociații în favoarea unor culturi și civilizații străine.

Tot presa a descris în detaliu obiectivele pe care și le propunea „Cercul Ronsard”:

*„Aici se va putea vorbi franțuzește și se vor putea consulta ultimele publicațiuni franceze. În programul cercului mai observăm și următoarele intenții foarte frumoase: se va înființa o bibliotecă franceză; o expoziție permanentă de lucrări artistice franceze; se vor ținea cursuri de franceză pentru adulți, serate artistice și muzicale, excursiuni colective, și se vor încopcia relațiuni cu asociații culturale franceze asemănătoare. (...) În cadrul cercului e interzisă orice activitate confesională sau politică”*⁴.

Ziariștii au insistat și asupra faptului că în cadrul „Cercului Ronsard” se putea realiza, prin intermediul culturii franceze, o apropiere mai mare între români și minoritățile naționale din Ardeal, „*care dintr-un spirit șovin rău înțeles ezită să își însușească cultura română*”⁵. Totodată, ei au subliniat că prezența profesorului Emil Racoviță în fruntea noii asociații reprezenta o garanție solidă pentru buna și îndelungată ei funcționare.⁶

După acest început promițător, „Cercul Ronsard” a trecut la îndeplinirea obiectivelor pe care și le propusese. Din păcate, activitatea lui nu poate fi descrisă în mod foarte minuțios, deoarece există puține date care au supraviețuit peste timp, majoritatea fiind conservate în arhiva personală⁷ a lui Emil Racoviță. Trebuie însă să menționăm că, de la începuturile sale, „Cercul Ronsard” (Asociația Transilvăneană pentru propagarea limbii și culturii franceze) s-a bucurat de sprijinul autorităților universitare clujene, care l-au considerat ca pe o societate culturală extrauniversitară, în care erau implicați mulți dintre profesorii săi. Acest lucru este confirmat de menționarea activității „Cercului

³ *Cercul Ronsard. Asistând la constituirea lui*, în „Patria”, Cluj, anul IV, nr. 275, 19 decembrie 1922, p. 2.

⁴ *Cercul Ronsard*, în „Patria”, Cluj, anul IV, nr. 273, 16 decembrie 1922, p. 2.

⁵ *Răspândirea culturii franceze în Ardeal. Cu prilejul înființării Cercului Ronsard*, în „Înfrățirea”, Cluj, anul III, nr. 687, 21 Decembrie, 1922, p. 1.

⁶ *Cercul Ronsard*, în „Patria”, Cluj, anul IV, nr. 273, 16 decembrie 1922, p. 2.

⁷ Mulțumim în mod deosebit pe această cale domnului dr. Gheorghe Racoviță, nepotul lui Emil Racoviță, care ne-a pus cu generozitate la dispoziție majoritatea documentelor referitoare la „Cercul Ronsard”.

Ronsard” în Anuarul Universității clujene din 1923-1924, în raportul⁸ rectorului din acel an, profesorul Nicolae Bănescu.

Printre cele mai de seamă realizări care merită consemnate în palmaresul „Cercului Ronsard” se numără crearea și punerea în funcțiune a bibliotecii franceze prevăzute în statutele fondatoare. Nu a fost un lucru ușor și nici lipsit de costuri – fapt atestat de o serie de scrisori ale lui Emil Racoviță adresate „Asociației Franceze a Editorilor de Carte”, prin care profesorul solicita trimiterea a cât mai multor publicații în limba franceză către Transilvania și către Cluj, și chiar încerca să negocieze prețuri cât mai avantajoase la achiziționarea lor.

Un pliant nedatat, dar care poate fi totuși plasat la începutul anilor '30, anunța că „Cercul Ronsard” îi aștepta pe cei interesați să împrumute cărți și reviste franceze.

Biblioteca „Cercului Ronsard” ajunsese să numere „peste 650 de volume (romane, actualități variate, publicații de succes etc.), colecție de opere recente ținută la zi prin cumpărări anuale”. Există de asemenea un catalog pe fișe, care putea fi consultat la sediul bibliotecii, însă care urma să fie publicat în viitor și sub formă de broșură și vândut la preț de cost celor interesați. Oferta de reviste era și ea destul de largă, printre titlurile accesibile cititorilor numărându-se titluri precum: „L'Illustration”, „Les Annales politiques et littéraires”, „L'Europe nouvelle”, „La revue de France”, „Les Lectures pour tous”, „Femina” etc.

Biblioteca „Cercului Ronsard” era destinată cu precădere împrumutului revistelor și cărților, fiind „o întreprindere dezinteresată care își propune să ușureze lectura lucrărilor de limbă franceză”⁹. Serviciul de împrumut era foarte bine organizat, el funcționând în strânsă colaborare deopotrivă cu Seminarul de limbă franceză de la Universitatea clujeană, dar și cu Consulatul Francez din Cluj, care și-a și dat un concurs constant și binevoitor la dezvoltarea colecțiilor de publicații ale „Cercului Ronsard”. Aceste două conexiuni instituționale stabilite de „Cercul Ronsard” oferă cercetătorului de azi indicii prețioase, chiar dacă indirecte, asupra publicului care beneficia de oferta bibliotecii, anume: studenții de la Facultatea de Litere și Filosofie, profesorii universitari, profesorii de limbă franceză, elevii de liceu din anii terminali, funcționarii publici etc. Este interesant de asemenea de notat că, prin pliantul bibliotecii, se solicita sprijinul aceluia care o frecventau pentru a face cunoscută activitatea „Cercului Ronsard” în rândul cercului lor de relații.

Prevederile regulamentului bibliotecii sunt și ele deosebit de interesante, deoarece ne permit să înțelegem o parte din modul de funcționare al asociației francofile clujene. Membrii „Cercului Ronsard” puteau împrumuta cărți și reviste pe baza unui permis, denumit „Carte de beneficiar” și semnat de președintele Cercului, pentru care plăteau 30 de lei. Pentru a preveni orice eventuală pierdere ori distrugere a materialelor bibliotecii, la primirea permisului se solicita și depunerea unei garanții de 200 de lei, pe care cititorul și-o putea recupera când înceta să mai folosească serviciile bibliotecii, bineînțeles în cazul în care nu deteriorase nimic din ceea ce împrumutase. La fiecare vizită la bibliotecă se puteau împrumuta 3 cărți sau 3 numere de revistă mai vechi de 6 luni, pentru o perioadă de 8 zile și contra plății unei taxe de 2 lei/exemplar împrumutat. Din revistele mai recente, adică apărute de numai trei luni, se putea împrumuta doar câte un exemplar o dată, iar intervalul împrumutului, în prima lună de la sosirea lor la Cluj, nu putea depăși trei zile. Și în cazul acestor periodice recente trebuia plătită o taxă de împrumut, care varia de la 1 la 2 lei/exemplar, în funcție de importanța revistei. Toate cărțile „Cercului Ronsard” erau ținute în cadrul Seminarului de Limbă

⁸ Raportul rectorului asupra activității universitare în anul școlar 1923-1924, în „Anuarul Universității din Cluj pe anul 1923-1924”, Cluj, 1925, p. 39. Iată cum era descris „Cercul Ronsard”: „Cercul Ronsard și-a continuat în mod activ opera de propagare a limbii și culturii franceze la noi”.

⁹ Pliant care conține detalii despre funcționarea Bibliotecii de împrumut a „Cercului Ronsard”, precum și regulamentul de împrumut, nedatat, 3 file (Arhiva Emil Racoviță).

franceză, în clădirea centrală a Universității clujene, iar toate revistele se găseau la Cancelaria Consulatului Franței la Cluj.¹⁰

Deși nu deținem informații referitoare la numărul de cititori abonați la biblioteca „Cercului Ronsard”, este clar că cerințele financiare impuse de regulament nu o făceau accesibilă decât unui număr destul de restrâns de persoane. Și necesitatea cunoașterii limbii franceze la un nivel suficient de înalt, pentru a putea citi publicațiile bibliotecii, restricționa accesul publicului larg la aceasta.

Totuși, pe tot parcursul perioadei interbelice, conducerea și membrii „Cercului Ronsard” au depus eforturi susținute pentru a spori numărul persoanelor care știau limba lui Voltaire, organizând pentru cei doritori numeroase cursuri de limbă și civilizație franceză, pe diferite niveluri de competență. Cu toate că lipsa documentelor ne împiedică să analizăm în detaliu cum s-au desfășurat aceste lecții, câți participanți erau în diferite perioade etc., putem desprinde câteva informații interesante în acest sens dintr-un registru contabil al „Cercului Ronsard” pe anul 1938. Existau doi profesori angajați și plătiți lunar cu un salariu pentru a preda cursuri practice de franceză în cadrul „Cercului Ronsard”. Unul dintre aceștia era secretarul general al Universității clujene, Ioan A. Vătășescu, care avea studii de limba franceză la Sorbona, iar celălalt era profesorul Henry Michel, unul dintre membrii Misiunii Universitare franceze din România, care venise să predea franceză la liceele din Transilvania. Numărul de ore de curs ținute varia între 4 și 9 pe lună pentru Henry Michel, și între 14 și 25 de ore pe lună pentru Ioan A. Vătășescu, probabil și în funcție de nivelul cursanților și de numărul acestora, evident suficient de important pentru a susține o asemenea frecvență a întâlnirilor.¹¹

Două dintre obiectivele pe care „Cercul Ronsard” și le propusese la înființarea sa din 1922 – biblioteca și cursurile de franceză pentru tineri și adulți – erau așadar îndeplinite cu suficient succes în anii '30. Activitatea asociației dirijate de profesorul Emil Racoviță nu s-a limitat însă la atât.

Un moment de vârf al acțiunilor „Cercului Ronsard” (Asociația Transilvăneană pentru propagarea limbii și culturii franceze) a fost înregistrat în anul 1931, când, într-o mare reuniune publică, s-a comemorat „Centenarul introducerii limbii franceze în învățământul public românesc”. Inițiativa manifestării a aparținut „Cercului Ronsard”, care și-a asociat și autoritățile statului român, respectiv, Directoratul Ministerial al Transilvaniei, dar și Consulatul Franței de la Cluj. Pornind de la premisa că „*limba franceză este adevărata «limbă clasică» a limbii noastre actuale și cultura franceză, principala inspiratoare a culturii românești contemporane*”, pe 25 martie 1931 „Cercul Ronsard” a organizat o ședință solemnă în Aula prefecturii județului, pentru a marca împlinirea a exact 100 de ani de la ținerea primului curs de limbă franceză la Liceul Sfântul Sava din București.¹² Programul manifestării a fost alcătuit din două părți distincte: evocarea „*pe scurt, în trăsăturile lor esențiale, a faptelor istorice, anecdote și culturale legate de influența franceză*”, iar ulterior un scurt recital de poezie și muzică franceză, susținut de eleve de la Liceul „Regina Maria” din Cluj.

Însemnătatea și valoarea raporturilor franco-române a fost evidențiată în expuneri, deopotrivă savante și amuzante, de o serie de personalități academice ale Clujului. Cel care a deschis întrunirea din 25 martie 1931 a fost Prof. univ. Valer Moldovan, care, reprezentând deopotrivă guvernul și universitatea, a analizat evoluția contactelor dintre ardeleni și limba franceză. I-au urmat la cuvânt câțiva profesori ai Facultății de Litere: decanul din acel an – Petre Grimm, care a vorbit despre începuturile învățământului limbii franceze în România; Sextil Pușcariu, marele lingvist, care a subliniat influența limbii franceze asupra limbii române, pornind de la fondul latin comun al acestora

¹⁰ *Ibidem.*

¹¹ „*Cercle Ronsard. Compte lei 1938*” (Arhiva Emil Racoviță).

¹² *Compte rendu de la séance solennelle du 25 mars 1931...*, în vol. *Comemorarea centenarului introducerii limbii franceze în învățământul public românesc*, Cluj, Cercle Ronsard, Association Transylvaine pour la propagation de la langue et de la culture française, 1931, pp. 3-4.

și Yves Auger, lectorul titular de limbă franceză al Universității clujene, care a discutat câteva aspecte ale legăturilor intelectuale dintre Franța și România. În 1931, Auger se afla deja de circa nouă ani în România și se convinsese că „*nu există altă țară în care geniul francez să fi fost studiat mai cu atenție și înțeles cu mai multă finețe*”, evidențiind că pentru mulți dintre scriitorii români studiul operelor franceze a însemnat același lucru ca și studiul Antichității clasice pentru oamenii Renașterii. Totodată, Auger remarca faptul că România datora foarte mult Franței, care formase mulți intelectuali români în universitățile și laboratoarele sale, răsplătind însă acest efort prin numărul mare de scriitori de origine română care au ales să devină parte a culturii franceze, prin operele pe care le-au creat.¹³

O intervenție interesantă a avut și doamna Jeanne Nicolau, profesoară la Liceul de fete „Regina Maria” din Cluj. Subiectul comunicării sale a tratat problematica influenței feminine în dezvoltarea limbii franceze în România, cercetând rolul jucat de doamnele din înalta societate în introducerea unor aspecte ale civilizației franceze în societatea românească. Discursul doamnei Nicolau era și o pledoarie indirectă pentru ca tinerele eleve și studente să nu ocolească studiul acestei limbi: „*astăzi, când limba franceză este una dintre materiile principale introduse în liceele de fete, un mare număr de femei sunt capabile să priceapă toate subtilitățile limbii franceze, să se exprime în toate domeniile literare, științifice și filosofice. Ele susțin teze strălucite, iar unele au depășit chiar speranțele noastre*”¹⁴. Ultimul vorbitor a fost profesorul Emil Racoviță, care, în calitatea sa de președinte al „Cercului Ronsard”, a prezentat cu mult umor *Amintiri bătrânești despre franțuzeasca din Moldova și despre o celebră francofilă acum uitată: Coana Chirița*.

Prin conținutul și temele abordate, discursurile rostite cu ocazia reuniunii solemne din 25 martie 1931 au ilustrat nu doar subiectul care determinase întregul eveniment, anume, împlinirea a 100 de ani de la primul curs de franceză din România, ci și mare parte din caracteristicile activității „Cercului Ronsard”.

Implicarea activă a profesorilor universitari în diferitele programe și activități a asemănat „Cercul Ronsard” cu alte structuri științifice ori culturale care au funcționat în Cluj în perioada 1919-1940 – Astra, Societatea de științe din Cluj, Liga Culturală etc. „Cercul Ronsard” s-a individualizat însă în peisajul interbelic local ca unul dintre cei mai dinamici și, am putea chiar spune, eficienți propagatori ai valorilor occidentale prin intermediul limbii și civilizației franceze. Longevitatea existenței sale, asigurată de patronajul unei personalități de talia lui Emil Racoviță, a constituit o altă trăsătură definitorie.

Dincolo însă de aceste aspecte, și în pofida puținelor informații pe care le deținem până în prezent despre el, este evident că „Cercul Ronsard” a contribuit semnificativ la modernizarea mentalităților și a calității vieții societății civile din Clujul interbelic, precum și la renumele de centru cultural regional pe care orașul începe să îl capete după Unire. Cercetări ulterioare ne vor permite, sperăm, aprofundarea acestei concluzii.

¹³ *Ibidem*, p. 16: Yves Auger, *Sur quelques aspects des rapports intellectuels franco-roumains*.

¹⁴ *Ibidem*, p. 23: Jeanne Nicolau, *L'influence féminine dans l'essor de la langue française en Roumanie*.